

Тетяна Мірошніченко — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти, природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка.

Коло наукових інтересів: гуманізація педагогічного процесу школи I ступеня, педагогічна естетотерапія, естетотерапевтичні технології в початковій школі, естетотерапевтична діяльність вчителя початкових класів, підготовка майбутніх педагогів до використання засобів естетотерапії.

e-mail: miron15031982@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0368-1265>

УДК 378.011.3-051:373.3]:615.85

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-4-135-141>

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ЖИТТЄТВОРЧОСТІ: ЕСТЕТОТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПІДХІД

У статті обґрунтовано особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації основних положень педагогіки життєтворчості на засадах естетотерапевтичного підходу. Схарактеризовано основні принципи життєтворчості та концептуальні ідеї їх реалізації у естетотерапевтичній підготовці майбутніх педагогів. Розкрито роль духовності та естетизованості світосприйняття як важливих чинників розвитку повноцінної життєздатної особистості. Визначено педагогічний потенціал казкотерапії у професійній підготовці майбутніх учителів, представлено техніки роботи з казкою зі студентською молоддю.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх учителів; естетотерапія; емоційно-чуттєва сфера особистості; принципи життєтворчості; духовність.

Постановка проблеми. В сучасних умовах реформування вітчизняної освіти одним із найголовніших завдань є оптимізація змісту, організаційних форм, технологій освітнього процесу в закладах вищої освіти з метою якісної підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації концептуальних ідей Нової української школи. Сучасна початкова освіта потребує педагога, який визнає особистість учня як активного суб'єкта життєдіяльності, спрямовує педагогічний процес на гармонійне, естетично-комфортне входження дитини в світ загальнолюдських цінностей, створює необхідні сприятливі умови для її творчої самореалізації в життєвому просторі. Відповідно до цього вчитель початкової ланки освіти має спрямовувати свою професійну діяльність на досягнення основної мети – всебічний гармонійний розвиток дитини з урахуванням її індивідуальних здібностей, потреб і нахилів, підтримка життєвого оптимізму, формування загальнолюдських і морально-етичних цінностей, розвитку креативності, прагнення вчитися впродовж життя [1].

Розв'язання окреслених завдань можливе за умови якісної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до реалізації концептуальних засад педагогіки життєтворчості, що вивчає «закономірності становлення, розвитку та функціонування життєтворчості й

життєвої компетентності особистості як суспільного явища, а також форми виявлення цих закономірностей у людській життєдіяльності, пов'язані із створенням, засвоєнням, збереженням, розповсюдженням і реалізацією знань (ідей), уявлень, культури (норм, цінностей), умінь та навичок, компетенцій та зразків поведінки, які пов'язані з життєвою компетентністю та життєтворчістю» [2, с. 264].

Життєтворча концепція освітнього простору потребує наукового пошуку сучасних інноваційних технологій створення гуманістичного педагогічного середовища, що ґрунтується на засадах особистісно орієнтованої парадигми. Одним із ефективних шляхів виконання окреслених завдань, на нашу думку, є впровадження естетотерапевтичного підходу в професійну підготовку майбутніх учителів до реалізації принципів педагогіки життєтворчості. Естетотерапія – інноваційна технологія створення психологічно комфортних умов у освітньому закладі та забезпечення творчого саморозвитку особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження, пов'язані з означеними питаннями, охоплюють проблеми вивчення забезпечення гуманістичного життєтворчого освітнього середовища, зокрема становлення життєтворчості особистості (О. Джура) [3], формування культури життєтворчості особистості (Н. Богданова) [4], ретроспективний аналіз розвитку педагогіки життєтворчості (Ю. Антибура) [5], обґрунтування психологічних чинників розвитку життєтворчої активності людини (В. Ямницький) [6], розвиток життєтворчої компетентності сучасної людини (І. Єрмаков, В. Нечипоренко, Д. Пузіков) [2] тощо.

Проблема реалізації естетотерапевтичного підходу до професійної підготовки майбутніх педагогів висвітлена у працях О. Федій [7]. Науковець уперше обґрунтувала методологічні засади естетотерапії як сучасної галузі наукових знань, що виникла в інтегративному просторі педагогіки, естетики та психотерапії, визначила концептуальні засади системи підготовки педагогів до використання засобів естетотерапевтичного впливу в професійній діяльності.

Особливий інтерес у контексті досліджуваної проблеми становить наукове дослідження Л. Лебедевої [8]. Учена обґрунтовує зв'язок педагогічної арт-терапії та гуманістичної педагогіки, що базується на реалізації спільної мети – допомога й підтримка учнів у саморозвитку та самоактуалізації. У наукових доробках О. Деркач [9] порушується проблема використання педагогічного потенціалу арт-терапії в освітньому процесі початкової школи в контексті теорії життєтворчості.

Мета статті – висвітлити особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації основних принципів педагогіки життєтворчості у педагогічній діяльності на засадах естетотерапевтичного підходу.

Виклад основного матеріалу. Життєтворчість – особливий тип життєдіяльності, за яким кожна мить життя є творчим актом, потенційною інновацією в будь-якій сфері життя людини і культури, що забезпечується й одночасно підтверджується унікальністю людини. Проблема життєтворчості зосереджується на проблемі творіння себе, побудові власного життя, виходячи з духовного світу особи, її світогляду, цілей, устремлінь, зрештою – з розуміння сенсу життя [10, с. 13]. Життєтворчість розглядаємо як результат саморозвитку, самовиховання особистості, активного ставлення до навколишньої дійсності.

У контексті досліджуваної проблеми має місце визначення і обґрунтування принципів педагогіки життєтворчості. На думку І. Єрмакова, до найголовніших з них належать:

- *«Не підготовка до життя, а саме життя».* Усе, що відбувається у процесі навчання і виховання – це є повноцінне життя кожної дитини. Школа має допомогти усвідомити цінність життя, гідного людини, виробити свою життєву стратегію, свій життєвий проект, реалізувати положення: «Пізнаючи світ, пізнавай передусім самого себе».
- *Принцип суб'єктності.* Згідно з ним, школа має максимально сприяти розвиткові здатності дитини розуміти своє «Я» у зв'язках з іншими людьми і світом, осмислювати свої дії, передбачати їх наслідки як для інших, так і для власної долі.
- *Принцип рефлексії* включає як життєдіяльність і діяльність учня, так і його мислення,

почуття, ціннісні засади вчинків, мотивів, смислу життя, життєвого вибору, самовизначення. Особливої значущості, на думку науковців, у цей час набуває культивування духовної та моральної рефлексії.

- *Принцип «ставлення до дитини як до особистості»* передбачає, перш за все, право учня на самостійні дії, саморозвиток, власну думку, життєву позицію. Прийняття дитини як даність означає «сприймати її особистість як цінність, зрозуміти її особистісну диспозицію, визнати в ній гідність людини, право на неповторність».
- *Принцип пріоритетності творчої діяльності перед репродуктивною.* Важливо, щоб учень знайшов свій спосіб дії та здійснив маленьке «відкриття», аніж повторив те, що йому запропоновано як зразок. Максимальний рівень прояву даного принципу – спрямування на виховання у школярів творчого ставлення до свого життя, до життєвого самовизначення, формування власного неповторного стилю життєздійснення.
- *Принцип софійності* спрямований на розвиток у дітей «філософського бачення проблем життя, свого місця в ньому, свого внутрішнього світу», особливо – на зламі епох та у кризові періоди розвитку суспільства, коли ламаються стереотипи та змінюються усталені погляди на життя».
- *Принцип духовності та духовного освоєння світу.* Проблема духовності – це не лише визначення вищого рівня освоєння світу, це проблема виходу людини за межі вузько прагматичного буття, сходження особистості до своїх ідеалів, цінностей та їх реалізація на власному життєвому шляху. Реалізація принципу духовності у школі життєтворчості покликана «...допомогти молодій людині зрозуміти смисложиттєві проблеми, які фокусуються в системі «вічних питань людського буття» [10, с. 27-29].

Підготовка майбутніх учителів початкової ланки освіти до реалізації окреслених принципів відповідно до естетотерапевтичного підходу базується на таких концептуальних положеннях:

1. визнання особистості як найвищої цінності; особистість є вільним творцем як власного життя, так і життя суспільства, у якому вона життєдіє;
2. спрямованість освітнього процесу на саморозвиток, самовиховання майбутнього фахівця початкової ланки освіти, здатного до цілеспрямованої, свідомої постановки життєвих і професійних цілей, побудови стратегій і способів самореалізації;
3. актуалізація емоційно-почуттєвої та морально-духовної сфер особистості як важливих складових життєдіяльності людини;
4. перевага індивідуально-творчої активності студентів, орієнтація на їхні інтереси та досвід, залучення до різноманітних видів художньо-творчої діяльності (створення фотоколлажів, навчально-творчих проєктів, музикомалювання, використання на заняттях елементів психодрами, створення інфографіки тощо);
5. створення гуманістичного психологічно комфортного середовища для розкриття творчого потенціалу майбутнього педагога, забезпечення суб'єкт-суб'єктного співробітництва учасників освітнього процесу.

Естетотерапевтичний підхід до підготовки майбутніх учителів до реалізації педагогіки життєтворчості полягає у впровадженні різноманітних технологій казкотерапії, музикотерапії, фототерапії, пісочної терапії з метою розвитку в студентів професійної мотивації, морально-духовної сфери, створення психологічно комфортних умов для їх творчої самореалізації й самоствердження.

Особливого значення у складних умовах нівелювання моральності, інтенсифікації освітнього процесу, стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій набуває питання реалізації принципу *духовності та духовного освоєння світу* в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів на засадах естетотерапевтичної концепції. Видатні педагогі-гуманісти (Г. Ващенко, Я. Коменський, Я. Корчак, А. Макаренко, А. Маслоу, К. Роджерс, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Р. Штайнер та ін.) убачали у двох особистісних чинниках розвитку дитини: духовності та естетизованості світосприйняття – основний сенс та шлях становлення

повноцінної життєздатної та стійкої до всіляких життєвих негараздів людини. І сьогодні актуально залишаться теза про те, що найважливішим ядром розвитку особистості стає духовна сутність людини та її надзвичайна сприйнятливність до естетичного переживання Всесвіту.

У зміст поняття «духовність» сучасні науковці, філософи, учені вкладають ідею узгодженості, правильності, гармонійності буття людини у її найвищому рівні розвитку: «Духовність – це інтегративна якість психічної активності людини, яка виражає повноту та цілісність її внутрішнього життя, узгодженість її розуму, почуттів та волі, сполученість її світогляду та самосвідомості» [11, с. 136]. Отже, духовність через її міцний зв'язок із високою моральністю та естетизованістю несе в собі самодостатню естетотерапевтичну ідею гармонії та творчості, повної душевної, психологічної наснаги буттям. Тому основним ядром формування особистісного «Я» у естетотерапевтичному полі педагогічного процесу варто вважати духовну сутність особистості.

Цілком погоджуємося з думкою М. Боришевського про те, що важлива роль у виникненні та розвитку духовності належить саме емоційній сфері людини, її почуттям. «Духовно розвиненій людині притаманна багатобарвна палітра емоцій, почуттів, розмаїття форм і способів їх вияву: від зворушливих, бурхливих виявів своїх емоційних станів у зв'язку з певними явищами, подіями, вчинками, які стосуються життєво важливих людських цінностей, до їх стриманого, зовнішньо майже непомітного, але тим не менш сильного, внутрішньо напруженого переживання. Очевидно тому, спілкуючись з духовно багатою людиною, ми відчуваємо багатство і красу її внутрішнього світу. У неї — естетичне сприйняття навколишньої дійсності, здатність відчувати невичерпність, безкінечність можливостей людини у вибудовуванні за законами краси власного «Я», у розгортанні гуманних людських взаємин» [12, с. 11].

На наше переконання, досить потужним терапевтичним потенціалом розвитку духовної сфери молоді володіє казкотерапія, основною функцією якої є формування «морального імунітету» особистості. Сучасна дослідниця-казкотерапевт Т.Д. Зінкевич-Євстигнеєва визначає дане визначення як «здатність людини протистояти негативним впливам духовного, ментального та емоційного характеру, що походять із соціуму» [13, с. 4]. «Моральний імунітет є тим природним механізмом, який формується психікою заради захисту «людського духу» та забезпечення внутрішніх умов щодо конструктивної самореалізації» [13, с. 5]. Більшість казок можна кваліфікувати як метафори життя. Використання їх у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів сприяють не тільки розвитку мислення, пам'яті, уваги, комунікативних навичок, а й допомагають студентам отримати позитивний досвід вирішення життєвих проблем.

Так, під час вивчення студентами дисциплін педагогічного циклу («Загальні основи педагогіки зі вступом до спеціальності», «Основи педагогічної майстерності», «Теорія і методика виховання» та ін.) пропонуємо використовувати інтегровані техніки казкотерапії, що спрямовані на збагачення внутрішнього духовного світу, розвиток особистісно-ціннісних орієнтацій, емоційного інтелекту, формування життєтворчих компетентностей тощо. Наприклад:

- колективне складання та подальший аналіз казки на орієнтовні теми: «Школа майбутнього», «Чарівний світ планети Щастя», «Казкова подорож країною Духовність»;
- придумування кінцівки притчі або казки («Притча про двох вовків», «Добро і зло», «Про любов, дружбу і милосердя», «Про щастя і добро», «Нескінченний хліб», «Небездоганий горщик», «Жебрак і правда»);
- музикомалювання казки (під музичний супровід зробити малюнок та скласти казку);
- проєктивні малюнки «Чарівна країна почуттів», «У кого (у що) зачаклувала мене Фея», «Моя родина в образах казкових героїв»;

- переказ казки від імені улюбленого та нелюбимого героїв;
- казкова психодрама тощо.

Залучення студентів до творчої естетотерапевтичної діяльності сприяє активізації мислення, поглибленню, систематизації їхніх знань з предмета, підвищенню професійного інтересу, а також забезпечує суб'єкт-суб'єкту взаємодію учасників освітнього процесу, встановлення емоційних міжособистісних контактів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене у статті, зазначимо, що реалізація естетотерапевтичного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів сприяє створенню сприятливого життєстверджуючого середовища в освітньому процесі, формуванню у студентів життєвих компетентностей, необхідних не тільки для успішної професійної діяльності, а й творчої самореалізації та самоствердження.

Професійна підготовка майбутнього вчителя початкової освіти на засадах естетотерапевтичного підходу являє собою процес формування багатогранної самодостатньої особистості, активного суб'єкта соціокультурної життєтворчості, становлення фахівця з високими етичними, естетичними, морально-духовними, когнітивними цінностями, здатного до інноваційної діяльності, світоглядно-ціннісної гуманізації освітнього процесу школи I ступеня.

Подальшого наукового розроблення потребують питання удосконалення фахової підготовки майбутніх педагогів до використання естетотерапевтичних технологій життєтворчості в інклюзивній освіті.

Використані джерела

- [1] Державні стандарти [Електронний ресурс] – Доступно: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>. Дата звернення: Черв. 05, 2019).
- [2] І.Г. Єрмаков, В.В. Нечипоренко, Д.О. Пузіков. *Життєтворчі компетенції у системі компетентісно спрямованої освіти*. Запоріжжя, Україна: Центуріон, 2008.
- [3] О.Д. Джура, «Становлення життєтворчості особистості в контексті модернізації української освіти», автореф. дис. д-ра філософ. наук, Націон. пед. універ. імені М.П. Драгоманова, Київ, 2012.
- [4] Н. Богданова, *Культура життєтворчості особистості. Філософсько-світоглядний аналіз*, Київ, Україна: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011.
- [5] Ю. П. Антибура, «Висвітлення процесу становлення педагогіки життєтворчості в періодичних друкованих та спеціалізованих педагогічних виданнях незалежної України», *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, серія 19, Вип. 25, с. 5-13, 2014.
- [6] В.М. Ямницький, «Психологічні чинники розвитку життєтворчої активності особистості в дорослому віці», автореф. дис. д-ра психол. наук, Націон. пед. універ. імені М.П. Драгоманова, Київ, 2005.
- [7] О. А. Федій, *Підготовка педагогів до використання засобів естетотерапії: теорія і практика*, монографія, Полтава, Україна: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2009.
- [8] Л. Д. Лебедева, *Педагогические основы арт-терапии*. Санкт-Петербург, Россия: ЛОИРО, 2000.
- [9] О. О. Деркач, «Реалізація виховного потенціалу арт-педагогіки в навчально-виховному процесі початкової школи в контексті теорії життєтворчості», *Наука і освіта*, № 8, с. 167-170, 2010.
- [10] І.Г. Єрмакова, *Життєва компетентність особистості: від теорії до практики*. Запоріжжя, Україна: Центуріон, 2005.
- [11] М. С. Каган *Эстетика как философская наука*. Санкт-Петербург, Россия: Санкт-Петербургский гос. ун-т; Академия гуманитарных наук, 1997.
- [12] М. Й. Боришевський, Л. І. Пилипенко, О. І. Пенькова. *Виховання духовності особистості*. Кіровоград, Україна: Імекс-ЛТД, 2013.
- [13] Т. Д. Зинкевич-Евстигнеева. *Развивающая сказкотерапия*. Санкт-Петербург, Россия: Речь, 2006.

References

- [1] Derzhavni standarty [Elektronnyi resurs] – Dostupno: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>. Data zvernennia: Cherv. 05, 2019).
- [2] I.H. Yermakov, V.V. Nechyporenko, D.O. Puzikov. Zhyttietvorchi kompetensii u systemi kompetentnisno spriamovanoi osvity. Zaporizhzhia, Ukraina: Tsenturion, 2008.
- [3] O.D. Dzhura, «Stanovlennia zhyttietvorchosti osobystosti v konteksti modernizatsii ukrainskoi osvity», avtoref. dys. d-ra filosof. nauk, Natsion. ped. univer. imeni M.P. Drahomanova, Kyiv, 2012.
- [4] N. Bohdanova, Kultura zhyttietvorchosti osobystosti. Filosofsko-svitohliadniy analiz Kyiv, Ukraina: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2011.
- [5] Yu. P. Antybura, «Vysvitlennia protsesu stanovlennia pedahohiky zhyttietvorchosti v periodychnykh drukovanykh ta spetsializovanykh pedahohichnykh vydanniakh nezalezhnoi Ukrainy», Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia, seriia 19, Vyp. 25, s. 5-13, 2014.
- [6] V.M. Yamnytskyi, «Psykholohichni chynnyky rozvytku zhyttietvorchoi aktyvnosti osobystosti v doroslomu vitsi», avtoref. dys. d-ra psykol. nauk, Natsion. ped. univer. imeni M.P. Drahomanova, Kyiv, 2005.
- [7] O. A. Fedii, Pidhotovka pedahohiv do vykorystannia zasobiv estetoterapii: teoriia i praktyka, monohrafiia, Poltava, Ukraina: PNPi imeni V. H. Korolenka, 2009.
- [8] L. D. Lebedeva, Pedagogicheskie osnovy art-terapii. Sankt-Peterburg, Rossija: LOIRO, 2000.
- [9] O. O. Деркач, «Реалізація виховного потенціалу арт-педагогіки в навчально-виховному процесі початкової школи в контексті теорії життєтворчості », Наука і освіта, № 8, с. 167-170, 2010.
- [10] І.Г. Єрмакова, Життєва компетентність особистості: від теорії до практики. Запоріжжя, Україна: Центуріон, 2005.
- [11] M. S. Kagan Jestetika kak filosofskaja nauka. Sankt-Peterburg, Rossija: Sankt-Peterburgskij gos. un-t; Akademija gumanitarnykh nauk, 1997.
- [12] М. Й. Боришевський, Л. І. Пилипенко, О. І. Пенькова. Виховання духовності особистості. Кіровоград, Україна: Імекс-ЛТД, 2013.
- [13] T. D. Zinkevich-Evstigneeva. Razvivajushhaja skazkoterapija. Sankt-Peterburg, Rossija: Rech', 2006.

Татьяна Мирошниченко, кандидат педагогических наук, доцент кафедры начального образования, естественных и математических дисциплин и методик их преподавания, Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПОВ ЖИЗНЕТВОРЧЕСТВА: ЭСТЕТОТЕРАПЕВТИЧЕСКИЙ ПОДХОД

В статье обосновано особенности профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов к реализации основных положений педагогики жизнетворчества на основе эстетотерапевтического подхода. Дана характеристика основных принципов жизнетворчества и сформулированы концептуальные идеи их реализации в эстетотерапевтической подготовке будущих педагогов. Раскрыта роль духовности и эстетизованности мировосприятия как важных факторов развития полноценной личности. Определен педагогический потенциал сказкотерапии в профессиональной подготовке будущих учителей, представлены техники работы со сказкой со студентами.

Ключевые слова: профессиональная подготовка будущих учителей; эстетотерапия; эмоционально-чувственная сфера личности; принципы жизнетворчества; духовность.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх учителів; естетотерапія; емоційно-чуттєва сфера особистості; принципи життєтворчості; духовність.

Tetiana Miroshnichenko, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Elementary Education, Natural and Mathematical Disciplines and Teaching Methods of Poltava National Pedagogical University named after V. Korolenko

**PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS
FOR THE IMPLEMENTATION OF LIFE-CREATION PRINCIPLES:
AESTHETIC THERAPY APPROACH**

The article substantiates the peculiarities of professional training of future primary school teachers for the implementation of the basic principles of humanistic pedagogy of life-creation on the basis of aesthetic therapy approach. The basic principles of life-creation, in particular subjectivity, reflection, spirituality, priority of creative activity, sophistication and others, as well as conceptual ideas of their realization in vocational training of future primary school teachers are characterized.

The author considers the aesthetic therapy approach to the professional training of future teachers as an important condition for the formation of their readiness for the realization of pedagogy of life-creation by means of different technologies of fairytale therapy, music therapy, phototherapy, sand therapy with the aim of developing professional motivation in students, moral-spiritualization and self-affirmation.

The article reveals the role of spirituality and aesthetics of the world perception as important factors of development of a full-fledged vigorous personality. The pedagogical potential of fairytale therapy in the professional training of future primary school teachers has been determined. The techniques of working with a fairy tale (collective composition and subsequent analysis of a fairy tale, inventing the end of a fairy tale, musical accompaniment of a fairytale, telling a fairy tale on behalf of a favorite and unloved heroes, fairy psychodrama) while studying the disciplines of the pedagogical cycle aimed at enriching the inner spiritual world, value orientations, emotional intelligence, formation of life-creation competences of student youth are presented.

Keywords: vocational training of future teachers; aesthetic therapy; emotional and sensual sphere of personality; principles of life-creation; spirituality.